

KREMER, Dieter (ed.) (1997): *Dictionnaire historique de l'anthroponimie romane (PatRom). Présentation d'un projet*. Tübingen: Niemeyer, 370 p.

El *PatRom* és, efectivament, un projecte, però és també una realitat que comença a donar els seus fruits. L'arbre es va plantar l'any 1987. Amb molt d'esforç, els hortolans l'han anat cultivant. Ara és fort, ramós i ben arrelat. Les properes anyades prometen ser abundoses. Aquest llibre n'és les primícies. Hi trobareu els següents apartats:

- 1) Un prefaci a càrrec de Max Pfister i unes paraules d'acompanyament, per Carlo Alberto Mastrelli.
- 2) Una extensa presentació del projecte per qui n'és l'*alma mater*, el prof. Dieter Kremer.

3) Unes paraules de la prof. Ana Cano, que posen de relleu l'exemple de col·laboració internacional constituït pel *PatRom*.

4) Una explicació de l'estructura general del diccionari i de l'organització dels articles que el componen, a càrrec d'Eva Büchi.

5) Una mostra dels articles redactats per a la primera part del *PatRom*. Són 48 articles que corresponen a trenta entrades del *REW*. El primer està dedicat als reflexos d'ARANEAE, el darrer als de VULPES. Pertanyen la major part al camp semàntic dels animals, però alguns estan dedicats a adjectius (FIDELIS, PETTITUS, RETUNDUS, TORTUS, VETULUS) i altres a parts del cos (LINGUA, MANUS, CAPILLUS).

6) Un "assaig d'índex", que dóna idea de com podrien ser els índexs de l'obra definitiva.

La presentació de Dieter Kremer ofereix molts detalls sobre la gènesi del diccionari *PatRom* i la seva història, afitada pels col·loquis anuals i per les discussions que han procurat fixar l'abast i la metodologia del projecte. És la clau per comprendre el cos del llibre que estem comentant, la forma d'aquests 48 articles dedicats majoritàriament al camp nocional dels animals. Procurarem resumir tot seguit els trets definitoris d'un projecte novedós i d'una nova forma de fer lingüística.

El primer que queda clar és que no es tracta solament de bastir un inventari antroponímic de les llengües romàniques. Aquest inventari es presenta bàsicament des d'una perspectiva lingüística. Enfocaments diferents són propis d'altres grups i altres projectes: el del grup GREHAM o el de l'anomenat "Nomen et Gens", que parteixen d'una perspectiva fonamentalment històrica.

Una segona característica és la consideració de l'antroponímia quan reflecteix la unitat romànica. Solament es prenen en consideració els elements lexicals representats en dos, com a mínim, dels grans dominis romànics. "Ainsi est garanti l'aspect de la latinité-romanité, idée fondamentale du dictionnaire" (p. XXII), aclareix Kremer.

Una nova delimitació de l'àmbit del *PatRom* ve donada per l'elecció com a objecte d'estudi dels "noms delexicals", si més no en la fase del projecte que ara ens presenta el llibre. Dieter Kremer distingeix tres tipus de cognoms: "les noms individuels (patronymes), les noms d'origne i les surnoms délexicaux". El nom de pila no es pren en consideració ("prénom, à interpréter ailleurs"). El patronímic dóna un joc lexicomòrfic molt ric, però la "matière lexicale" solament es veu afectada indirectament. Els noms d'origen pertanyen a una altra categoria, els topònims, i en conseqüència, "la matière lexicale est également a traiter ailleurs" (p. XVII). Ens queden aquells noms de persona que han estat extrets del lèxic usual en una llengua, noms com *Cavall, Conill, Dragó, Barba, Perna, Gros, Tort, Bonfill, Alemany, Català, Fuster o Pelegrí*. Pertanyen al vocabulari de cada dia. Únicament quan canvien de funció i es converteixen en noms hereditaris perden contacte amb el lèxic apel·latiu, els creixen les majúscules i es converteixen en una etiqueta, en un nom propi personal.

Encara una altra restricció: no tractarà el *PatRom* de tots els noms delexicals documentats en dos grans dominis, sinó d'aquells que es considerin més representatius. Hi ha un criteri selectiu i l'elecció dels lemes de l'inventari definitiu obeeix a tres criteris: a) la presència en dos dominis, b) el rendiment onomàstic, c) la voluntat d'assegurar una representativitat mínima per a cada camp semàntic. En definitiva, diu Kremer que "le dictionnaire *Patrom* présentera un extrait d'un nouveau *REW*, en y ajoutant les aspects historique et onomastique" (p. XXII).

Aquesta observació ens porta ja a un altre dels trets caracteritzadors del *Patrom*: el tractament semasiològic, a partir de l'ètim. Queda exclosa en principi una aproximació onomasiològica. No podem preguntar, per exemple, quins són els mots romànics corresponents a la noció 'guineu' que reflecteix l'antroponímia. Es parteix de l'ètim VULPES i es va descabdellant l'aparició dels seus reflexos en el món romànic. Tindrem constància de noms com *Golpelo, Velpelho, Vulpil, Voupis, Vurpillat, Volpillat, Gourpil, Goupil, Goupillot*. Però no podem acudir al *Patrom* per saber si noms com el català *rabosa* o el castellà *zorro* han passat a l'onomàstica personal.

No sabem exactament quina serà l'organització final del diccionari, però el professor Kremer parla de catorze grans apartats, dedicats als següents camps nocionals: I. El cos. II. Les qualitats. III. Els colors. IV. Els ètnics. V. Les relacions de parentiu. VI. Les relacions socials. VII. Les

dates. VIII. Els aliments. IX. Els vestits. X. Els materials i les eines. XI. Les accions. XII. Els abstractes. XIII. Les flors. XIV. Els animals. El llibre de presentació que estem ressenyant ofereix una mostra del darrer bloc, i presenta els lemes en ordre alfabètic.

En resum, podem dir que el *PatRom* té la voluntat de ser un diccionari etimològic, històric i genètic, que presenta, des d'una perspectiva semasiològica, una selecció dels noms delexicals més representatius de la Romània.

El *PatRom* ha despertat grans expectatives en les persones que esperàvem tenir entre les mans els resultats de la investigació. En quina mesura respon el que ara veiem a aquelles expectatives? Creiem que hi ha alguns aspectes que poden sobtar a qui, com nosaltres, no hagi participat del complex procés de gestació del projecte.

El primer que pot sorprendre és la restricció en l'abast de l'obra. Estem acostumats a considerar els noms de les persones com una expressió complexa i el lector no especialitzat no pensa si un mot s'usa com a prenom o si és delexical o no ho és. Hi ha aquí dues dimensions: la que distingeix entre prenom i cognom (sintagmàtica) i la que distingeix entre nom d'origen, delexical i patronímic (paradigmàtica). Un usuari poc informat es preguntarà perquè hi apareix *Benet* i no pas *Pere*. No podem dir-li que *Pere* és prenom i *Benet* cognom. Tots dos (i altres com *Martí* o *Alba*) poden ser tant una cosa com l'altra. Li haurem d'explicar que a *Benet* o *Alba* resta molt més clar l'origen delexical (*REW*, 1030). Amb això no vull restar legitimitat a les restriccions que s'han imposat els autors del *PatRom*. El que vull dir és que han de quedar molt clares dues coses: quins són els límits del diccionari i qui n'és el destinatari. Ens sembla evident que el *PatRom* s'adreça als especialistes i que les obres pel gran públic hauran de venir després. Seria desitjable que de l'experiència i el marc científic fortament consolidat pel *PatRom* sorgissin, com a fills menors, obres igualment profundes, però amb un abast més ampli, amb noms d'origen, patroníms i noms d'ètim no llatí però ben arrelats a la Romània. No seria estrany que algú preguntés: Com és que un projecte titulat *Patronymica Romanica* no s'ocupa dels patroníms pròpiament dits? Kremer ho justifica: "ils offrent un jeu morphologique (génitif, juxtaposition, composition, dérivation) varié pour exprimer l'idée de "fils de X". C'est cependant un aspect purement morphologique ou plutôt fonctionnel" (p. XVII). No sabem si anem errats, però hem pensat que potser el títol del projecte es va posar abans d'acotar el contingut de l'obra, que queda millor definida amb *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane*. Sigui com sigui, és bo adonar-se que el *Patrom* no ho deixa tot lligat i ben lligat. Lluny d'esgotar el treball en el camp de l'onomàstica personal, obre moltes portes. I tant de bo que siguin molts i bons els investigadors que entrin pels nous camins que s'obren.

Un altre aspecte que pot decebre, si el *PatRom* futur no supera la mostra que ens dóna aquest primer llibre, és la cartografia. Dieter Kremer n'és plenament conscient i ho reconeix: "Est gênant le décalage existant actuellement entre la Galloromania, seule (avec la Catalogne) représentée dans ce volume de présentation, et les autres domaines linguistiques romans où ce type de recherche fait encore défaut" (p. XXXVII). Pot haver-hi aquí problemes de contingut (que la informació de les diferents zones no sigui homogènia), d'emmagatzematge (que les dades lingüístiques no estiguin vinculades a la seva localització geogràfica) i de tècnica (que no s'hagi previst el millor sistema per a una cartografia automatitzada). No és que manquin precedents que hagin apuntat possibles camins: el *Repertoire-Atlas Patronymique des Pyrénées-Orientales au XIX Siècle*, de Georges J. Costa va aparèixer ja el 1994. Des d'aleshores les bases de dades anomenades "sistemes d'informació geogràfica" han fet molt camí. L'Institut Cartogràfic de Catalunya ha estat capdavanter en l'aprofitament d'aquesta nova tecnologia. Caldria potser esmerçar esforços en la millora dels sistemes de simbolització i representació de les dades i, per descomptat, procurar estendre el mètode a la totalitat dels països romànics, per tal com ara els mapes es redueixen al territori políticament francès.

D'entre els nombrosos aspectes que considerem força positius, n'assenyalarem tres: l'atenció als dominis romànics (no ja a les grans llengües literàries), la riquesa de la documentació antiga i l'anàlisi semàntica acurada.

L'atenció als dominis fa que un nom documentat en asturià o en aragonès pugui ser considerat

com a representatiu de l'Iberoromània, malgrat que pugui mancar en la documentació o la llengua literària castellanes. Els grans romanistes del s. XIX podien recolzar les seves investigacions sobre les llengües de rica literatura. Avui no seria ja justificable que s'ignorés la personalitat diferencial de les llengües minoritzades o que se la diluís sota la vaga expressió de “formes dialectals hispàniques”.

La documentació històrica és l'aportació fonamental del repertori, per la quantitat, la qualitat, la diversitat i l'antiguitat de les dades. Tenim un corpus ben ordenat, amb molts més noms que mai, procedents de diversos sectors de la Romània, amb una localització clara i amb una datació que fa recular moltes vegades la primera documentació d'un mot.

L'anàlisi semàntica fila molt prim i posa de relleu les motivacions de l'aplicació d'un element lèxic a una persona. Això és conseqüència d'una orientació que Kremer anomena “les noms et les choses” (p. XVIII). Al tractar dels reflexos de *CABALLUS*, per exemple, es determinen dues sèries de noms: una d'origen metafòric, amb semes connotatius motivadors com ‘force’ ‘rapidité’ ‘grande taille’ (característiques físiques), ‘déraison’ ‘rébellion’ ‘orgueil’ ‘luxure’ (particularitats del caràcter de l'animal salvatge), ‘soumission’ ‘résignation’ ‘endurance au travail’ (particularitats del caràcter del cavall domesticat). L'altra sèrie de noms té un origen metonímic i refereix a l'home com a ‘possessor del cavall’, ‘genet’, ‘tractant de cavalls’ o ‘domador de cavalls’.

A l'hora de passar comptes del llibre que hem comentat, ens adonem que no estem parlant tant del llibre com del projecte que té darrere. El llibre és bo i obeeix a allò que vol ser: una presentació de mètodes, resultats i perspectives de futur, sense amagar les dificultats ni els punts febles. Fent balanç dels aspectes negatius i positius del projecte, està clar que aquests guanyen sobradament. Des de l'admirable síntesi representada pel *REW* de Meyer-Lübke no s'havia aconseguit una altra obra que amb tanta claredat posés de manifest la unitat de la gran família lingüística romànica. El *PatRom* és el *REW* de l'onomàstica personal romànica.

Entra el que acabem de dir en contradicció amb la constatació que hi ha hagut una reducció dels objectius inicials del *PatRom*? Crec que no. El *PatRom* d'ara és el que raonablement es podia esperar. Dieter Kremer diu amb una certa nostàlgia: “La réduction permanente des objectifs du dictionnaire jusqu'à son état actuel est grave et signifie une énorme frustration pour tous les membres actifs et passifs de *PatRom*” (p. XXI). No dic que no, però empraré l'expressió popular i diré que “això passa en les millors famílies”. Jo he pertangut a la família de l'*Onomasticon Cataloniae* i sé que tot gran projecte està sotmès a condicionaments que fan que no acabi essent allò que havíem imaginat. Joan Coromines el 1986 em deia que no volia escriure el seu *Onomasticon*, i crec saber per què: això comportava renunciar a bona part dels objectius que s'havia fixat en un principi. D'haver-se mantingut en aquella postura, el seu projecte corria el perill de no veure mai la llum. Per això, l'any 1988 va decidir tirar endavant una publicació i arribar fins allà on les seves forces li permetessin. Tenim ara un *Onomasticon* que podem rectificar i completar. Amb tots els seus defectes i mancances, ens és molt útil. I això que es va fer amb precarietat de mitjans. No podem negar que Coromines va tenir l'ajut d'algunes persones, però l'*Onomasticon* és fonamentalment l'obra d'un sol home. En canvi, el *PatRom* serà una obra veritablement col·lectiva, fruit d'un treball coordinat pel centre de Trier. En el disseny del *PatRom* hi han intervingut moltes persones, joves moltes d'elles, de distinta formació i de països molt allunyats. S'ha beneficiat dels darrers avenços en lingüística, de les edicions modernes de textos i de sistemes informàtics d'emmagatzematge. Tot això fa que considerem les publicacions aparegudes i aquelles que se'ns anuncien no com un final de trajecte, sinó com una estació més. El *PatRom* té molt camí a fer, pot canviar, adaptar-se a nous reptes i assolir noves fites. Volem, per acabar, felicitar tots els centres de la xarxa: Barcelona, Mallorca, València, Saragossa, Vitòria, Bilbao, Sevilla, Canaries, Múrcia, Madrid, Santander, Oviedo, Santiago, Lisboa, Novi Sad, Bucarest, Cluj, Iasi, Timisoara, Sardenya, Pisa, Florència, Roma, Torino, Udine, Bari, Lovaina, Luxemburg, Nancy, Neuchâtel, Ottawa, Toronto, Bonn, Trier. Els desitgem a tots plegats que un dia no molt llunyà puguin escriure: *Laus Deo*.